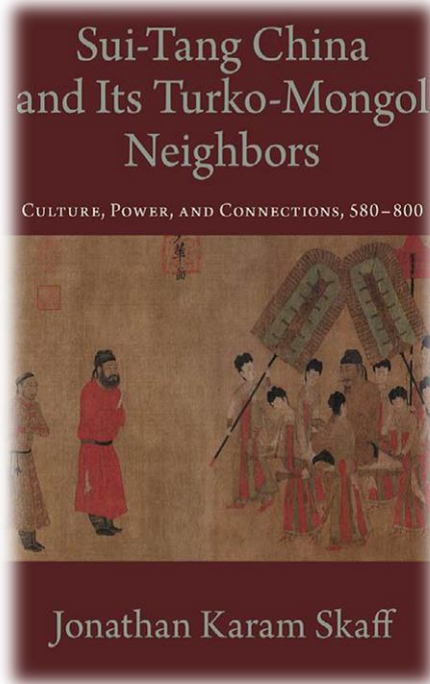

Jonathan Karam SKAFF (2012). *Sui-Tang China and Its Turko-Mongol Neighbors: Culture, Power and Connections*, 580-800. New York: Oxford University Press. 419 s. ISBN: 9780199734139

Mutlu KAHRAMAN*

Amerikan tarihçi Jonathan Karam Skaff, Shippensburg Üniversitesi tarih bölümünde görev almakta olup Orta Asya Türk tarihi alanında birçok çalışması bulunmaktadır. 1980'lerin ortalarında Çin'in Şangay şehrinde öğretmenlik yaptığı yıllarda Çinceye hâkim olmuştur. Ayrıca doktora tez araştırması amacıyla gittiği Pekin Üniversitesinde Çin kaynaklarını okumayı öğrenme şansını yakalamıştır. Temel olarak İpek yolu tarihi, Çin tarihi, Kök-Türkler, Uygur Kağanlığı ve Soğdlular hakkında birçok bildiri ve makalesi olan tarihinin en önemli eseri 2012 yılında basılmış olan *Sui-Tang China and Its Turko-Mongol Neighbors: Culture, Power and Connections, 580-800* başlıklı kitabıdır. Kitap esasında farklı tarihçiler tarafından yazılmış olan *Oxford Studies in Early Empires* serisinin dördüncü eseridir. Giriş ve sonuç başlıklarını bir kenara koyarsak eser Avrasya tarihi ve coğrafyası, Doğu Avrasya toplum ve kültürü, Türk-Çin diplomatik ilişkileri konularını ele alan 3 ana bölümden ve 9 alt başlıktan oluşmaktadır.

Skaff daha giriş bölümünde eserin hangi metodla ele alınacağına dair önemli bilgiler vermektedir. Alışlagelmiş batı tarihçiliğinden farklı olarak Skaff, Çin kaynaklarının olduğu gibi değil, döneminde Çin hanedanlıklarının, bozkır toplumlarına önyargıyla yaklaştıklarını göz önünde bulundurularak, bir mantık süzgecinden geçirilmesini teklif etmektedir. Ayrıca Çin kaynaklarına yönelen ilk batılı tarihçilerin bu hataya düşmesini de Çin kaynaklarının bozkır topluluklarının bıraktıkları kaynaklara nispeten daha bol olmasına ve bu kaynaklarda yer alan bilgilerin olduğu gibi aktarılmasının kolaylarına gelmesine dayandırmaktadır¹.

Kitap Tanıtım ve Değerlendirme

Makale Gönderim Tarihi: 25.02.2021; Yayına Kabul Tarihi: 15.03.2021

* Doktora Öğrencisi, University of Szeged, Institute of History, Department of Medieval Studies, Szeged/HUNGARY; ORCID: 0000-0002-9666-1983, E-posta: mutlukahraman35@hotmail.com

¹ Skaff bu durumu Çince bir deyimden yola çıkarak "kuyudaki kurbağa" (jingdi zhi wa) sendromu şeklinde açıklamaktadır (Skaff, 2012, s. 4). Bu Çince deyim dar görüşlü, farklı bir bakış açısı olmayan, dünyayı sadece kendi gözlüklerinden gören kişiler için kullanılır.

Giriş bölümünün en dikkate değer tarafı, yazarın Sui ve Tang Hanedanlıklarının kozmopolit yapısına dikkat çekmesidir. Çin bu dönemlerde yabancı kültürel unsurları kabul etmeye hevesliydi ve bu da onların sanat, müzik, dans, yemek vs. konularda çok yönlü olmalarını sağlamıştı. Ancak ilginçtir ki o dönemin devlet adamalarında ve tarihçilerinde dış etkiyi küçümseme eğilimi vardı. Yine önceki yıllara ait tarih çalışmalarında Türkler ve Moğolların, Çin devlet sistemindeki katkılarının göz ardı edilmesi Skaff tarafından eleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Çin ve Türk devletlerinin ortak sınır bölgelerinin kültürel alışveriş açısından ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır. Coğrafya ve çevre koşulları kısaca gözden geçirildikten sonra, iki farklı toplumun savaşlarının asıl amacının toprak işgal etmek ya da ganimet elde etmek olmadığı, ikili siyasi ilişkilerde güçlü taraf olduğunu gösterme amacı taşıdığı dile getirilmiştir.

Birinci bölüm, *Historical and Geographical Background* başlığını taşıyıp, Orta Çağ Doğu Avrasya coğrafi yapısına, toplumların siyasi örgütlenmesine ve iki farklı gücün askeri mücadelelerine genel bir bakış açısı sağlar. Birinci başlık *Eastern Eurasian Geography, History, and Warfare* başlığını taşımaktadır. Tarihçi, bozkır ve Çin coğrafyasının özelliklerinden ve bu farklılıkların iki toplum arasında nasıl değişkenlikler doğurduğundan bahsediyor. Bozkırın zorlu şartlarında oluşan dinamik bir konar-göçer topluma karşı sınırın öteki tarafında tarıma odaklı yerleşik bir toplum bulunmaktadır. Çin kaynaklarında da yer aldığı üzere Türklerin temel geçim kaynağı ana olarak 5 tip hayvan üzerine kuruluydu. Bunlar koyun, keçi, büyükbaş hayvan, at ve deve idi. Bunun yanında farklı alt başlıklarda Çin-İç Asya sınır bölgeleri haritalanarak tarihsel araştırmalara özgün bir katkı sağlanıyor. Bunlara ilaveten Sui-Tang Hanedanlıkları ve bozkır toplumlarının ekonomik ve sosyo-politik yapılarından bahsedilmektedir. Birinci başlığın son kısmında ise Çin ve bozkır arasındaki güç dengesi ele alınmıştır. Çin kaynaklarına dayanarak 599-755 yılları arasında iki toplum arasındaki savaş ve diplomatik ilişkileri tablolar ile sunulmuştur. Yine kaynaklara dayanarak, Türklerin nüfus analizi yapıldığı gibi, ordularının da büyüklüğü hesaplanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün son başlığı, kitabın ise ikinci ana başlığı *China-Inner Asian Borderlands: Discourse and Reality* adını taşımaktadır. Bu başlıkta, Çin tarihçiliğinin yapısına ve Konfüçyüs felsefesinin öğretilerine sahip tarihçilerin bozkır milletleri hakkında neden düşmanca bilgiler yazdığına değinilmiştir. Ayrıca Çinlilerin kafasında “barbar” kavramının oluşması ve bu tutumun modern tarihçiliği bile nasıl yanlış yönlendirdiği gözler önüne başarılı bir şekilde konulmuştur. Son olarak, Çin-Orta Asya sınırlarının günümüzdeki kadar keskin çizgilere sahip olmadığından, o dönemde çok daha geniş bir geçiş alanının olduğundan ve bu bölgelerin de jeostratejik ve ekonomik olarak büyük önem taşıdığından bahsedilmektedir. Örneğin Turfan sınır pazarının başta at-ipek ticareti olmak üzere farklı hayvanların ve bozkır ürünlerinin Çin ürünleri ile değiş tokuşunda çok önemli bir yer tuttuğuna ilişkin analizler de bu eserde yer almaktadır.

İkinci ana bölüm *Eastern Eurasian Society and Culture* başlığını taşımaktadır. Bu bölümün ilk, kitabın ise üçüncü ana başlığı *Power through Patronage: Patrimonial Political Networking* olarak yer almaktadır. Sui-Tang imparatorları ve Türk-Moğol kağanları benzer bir şekilde devletin tüm siyasi ağlarının zirvesinde temel güç olarak bulunuyorlardı. Türklerde kağanlık mevki veraset sistemi ile babadan oğula geçiyordu. Ancak tarihçinin analizi çoğunlukla, yani 8 defa, kağanlığın babadan oğula değil, erkek kardeşe geçtiğini göstermektedir. Kağanların toplum üzerindeki farklı görevleri ve sorumluluklarından bahsedilmiştir. Bunlardan en önemlisi halkın refahını sağlayıp askeri seferleri yönetmektir. Aynı başlık altında Çin devlet yönetiminde imparatorların rolünden bahsedilmiştir. Sui ve özellikle Tang Hanedanlığı döneminde devletin çok milletli unsurlardan oluştuğu vurgulanmış ve modern birçok tarihçinin bunu göz ardı ettiği dile getirilmiştir. Özellikle Kök-Türkler döneminde birçok Türk boyu Çin’in başkentine yakın

yerlere yerleştirilmiştir. Bu dönemde Türkler Çin ordusunda önemli konumlar elde etmeye başlamışlardı. İmparator Taizong'un mezar kompleksi olan Zhaoling'de bulunan askerler heykellerinin büyük bir kısmının Türk savaşçıları temsil ettiği düşünülmektedir. Başlığın sonuç kısmında da yönetim şekilleri her ne kadar farklı olsa da Çinliler ve Türklerin devlet yapıları içinde yönetici ve halk arasındaki ilişkilerin dikkat çekici şekilde benzerlik gösterdiği iddia edilmiştir. Bölümün bir sonraki başlığı *Ideology and Interstate Competition* olup, Çin ile Türkler arasındaki siyasi rekabetten, bazı ideolojik benzerliklerinden ve politik ilişkilerden bahsedilmiştir. İki toplumun hükümdarlık anlayışları karşılaştırılırken birisinde Konfüçyüs ideolojisinin, diğerinde de bozkır inanış sistemlerinin etkili olduğu gözükmüyor. Çin imparatoru Tian yani "Tanrının Oğlu" unvanını alarak, Türk kağanları da Tengri'den *kut* alarak hükümdarlıklarını meşrulaştırıyorlardı. Halkın liderlerini benimsemesi için bu o dönemin önemli bir meşruiyet unsuruydu. Başlığın son bölümlerine geldiğinde ikili ilişkilerde iki dili bilen elçilerin ve tercümanların öneminden ve bu grubun oluşumundaki insan kaynaklarından bahsedilmektedir. İki dillilik Çin'in kuzey hanedanlıklarının elitleri arasında oldukça yaygındı. Bunun yanında iki devletin prensleri bazen diğer devlete barış ve bağ kurmak adına rehin olarak gönderilirdi. Rehin olarak giden prensler o devletin dilini ve kültürünü uzun yıllar boyunca saraylarda aldıkları eğitimler sayesinde öğrenirdi. Skaff burada güzel bir noktaya değinerek, rehin politikasının iki devletin ilişkilerinde aslında ne kadar önemli bir rol oynadığını ve devletlerarası iletişimde yeni kanalların bu siyaset aracılığı ile de açıldığını gözler önüne sermektedir. Tabii bunun dışında Türklerin içindeki Soğdu tebaa Çin ile olan ticari ve siyasi ilişkilerde çok önemli bir yer tutmuştur. Bölümün son başlığı *Diplomacy as Eurasian Ritual*'dir. Orta Çağ Avrasya diplomasisinde bazı ritüeller, devletleri daha saygıdeğer ve ihtişamlı göstermek adına önemli bir yer tutuyordu. Elçi kabullerinde pahalı eşyaların hediye edilmesi, elçilerin iyi bir şekilde ağırlanması genel olarak hem bozkırda hem de yerleşik toplumlarda önemliydi. Ayrıca Çin ve Bizans gibi yerleşik şehir hayatına sahip devletler, başka devletlerden gelen elçilere saraylarının ve diğer mimari yapılarının ihtişamını göstermeye özen gösteriyorlardı. Diğer tarafta konar-göçer yaşam tarzına sahip bozkır Türkleri de yerleşik devletlerin gönderdikleri elçileri etkilemekte başarılı olmuşlardır. Örneğin Bizans elçisi Zemarkhos, İstemi Yabgu'yu ziyaret ettiğinde, gördüğü altınlarla süslenmiş ihtişamlı çadır ve taht karşısında oldukça etkilenmiştir. Tarihçimiz bu başlık altında son olarak hem Çin'de hem de Türklerde gücü ve mutlak kudreti temsil eden bazı hükümdarlık alametlerinden ve adetlerinden söz etmektedir.

Kitabın üçüncü ve son bölümü *Negotiating Diplomatic Relationships* başlığını taşımaktadır. Bölümün birinci, kitabın ise altıncı başlığı *Negotiating Investiture* olup alışlagelmemiş tarihi bir konuya değinmektedir. Tarihçiye göre ikili devlet ilişkilerinde tayin etme ya da bir kişiyi taht için aday gösterip destekleme önemli bir politikaydı. Hem Çinliler hem de Türkler kendi çıkarlarına yakın gördükleri hükümdar adaylarını destekleyip ülkenin ve kendi devletlerinin bekasını göz önünde bulundurmışlardı. Bunun yanında Türk Kağanlıklarının kendi içindeki unvan verme ya da göreve atama politikalarından da bahsedilmektedir. Örneğin kağanların diğer Türk boylarından birini boyunduruğu altına aldıktan sonra yöneticilerine unvanlar verdiği Orhun Yazıtlarında da yazılmıştır. Bu o dönem ilişkilerinde, rakip siyasi güce üstünlüğü kabul ettirmenin önemli bir yoluydu. Bir sonraki ana başlık ise *Negotiating Kinship* olup, evlilik stratejisi ile alakalıdır. Orta Çağ'da gelin alıp verme ile kurulan bağlar hem devlet içinde hem de devletlerarası ilişkilerde çok mühim bir yer tutuyordu. Daha Kök-Türklerin kuruluş döneminde Bumin Kağan, Ruanruan kağanının kızını istemiş, fakat aşağılanarak talebi reddedilmişti. Bunun üzerine Bumin, Wei Hanedanının prensesi ile evlenip önemli bir stratejik yol izlemiş ve büyük bir devletin kuruluşu için temeli atmıştı. Hem Kök-Türkler hem de Uygur Kağanlığı döneminde Çinli prenseslerle evlenmek büyük bir prestij olmasının yanında siyasi açıdan da mühimdi. Ancak bu evlilik ilişkileri her zaman başarılı

olmuyordu. Çin'in gönderdiği sahte prensesler ikili ilişkilerde gergin dönemlerin meydana gelmesine neden oluyordu. Ayrıca, tarihçi evlilik bağlarının yalnızca Çin'le değil, İran ve diğer Türk boyları ile de kurulduğundan bahsetmektedir. Kağanların bakış açısına göre ise, ikisi de politik amaç günden iki tip evlilik yöntemi vardı. Birincisi kayda değer güce sahip devletlerle ya da Türk boyları ile gelin değiş tokuşu yapmak, diğeri de yabancı devletlerin yöneticilerine gelin yollamaktı. Sonuç olarak evlilik politikasının siyasi bağlamda mühim bir yeri olduğunu vurgulayan Skaff, bu konuyu uzun içerikli bir ana başlıkta ele alarak, böylesi sıra dışı bir temayı derinlemesine incelemiştir. Sekizinci başlık *Horse Trading and Other Material Bargains* olup bozkırın en önemli unsuru olan atın ticaretteki yeri ele alınmıştır. Konuya giriş olarak, bozkır yaşam tarzından ve ekonomik gelirlerinden bahsedilmiştir. Bozkır toplumlarının Çin'e ekonomik olarak bağlı olduğu görüşünü reddeden tarihçimiz, bozkır ekonomisinin kendine yeterli olduğunu belirtmiştir. Türkler çok farklı ekonomik gelir yöntemlerine sahiptiler. Bunlardan birisi de vergi toplama yöntemi idi. Konar-göçer boylardan toplanan vergiler genellikle küçükbaş hayvan, av ürünleri, askeri araç-gereçler iken, yerleşik toplumlardan ipek, tarım ürünleri ve el zanaat ürünleri tahsis ediliyordu. Ticari ilişkilerde en büyük yeri Çin ile sınır pazarlarında yapılan at-ipek değiş tokuşu tutuyordu. Tang ordusunun at ihtiyacını karşılayan Türkler, buna karşılık ipek alıyordu. Elde ettiği ipeklerin küçük bir kısmı bozkır elitleri tarafından kullanılırken, büyük bir kısmı Soğdlu tüccarlar aracılığı ile batıya, İran'a ve Bizans'a satılıyordu. Skaff bölümün sonuç yorumu olarak, batılı tarihçileri eleştirerek, Türklerin ticari ilişkilerde Sui ve Tang Hanedanlıklarına karşı gücünün hep göz ardı edildiğini vurguluyor. Eserin son ana başlığı *Breaking Bonds*'dur. Başlık ikili ilişkilerin kırılış noktalarını ve nedenlerini incelemektedir. Çin ile Türklerin ilişkilerinde iklim önemli bir rol oynamıştır. 627 yılında ağır bir kış geçiren Türkler, hayvan sürülerinin bir kısmını kaybetmiş ve bu durumu da Çin elçisi saraya bildirmiştir. İki yıl sonra, yani 629 yılında kuraklıktan dolayı Çin'e biat eden boyların sayısı artmış ve hatta İllig Kağan'ın yeğenleri de Çin'e kaçmıştı. Kısa bir süre içinde de Türkler üzerindeki 50 yıllık Çin hakimiyeti başlamıştı. Ağır kışlar sadece kıtlığa değil, ordunun da seferlere çıkamamasına ve zayıflamasına neden olmuştur. İkili ilişkileri bozan bir diğer etken ise yöneticilerin ölümüydü. Bu konuda bozkır yönetimleri daha kırılgan bir yapıya sahipti. Tarihinin verdiği örneğe göre Kapgan Kağan'ın ölümünden hemen sonra, 715 yılında birçok Türk boyu isyan ederek Çin'e biat etmek istemişti. Bir diğer konu da iç karışıklıklardır. Taht için ortaya çıkan adayların birbirine karşı kullanılması ve adaylardan birinin desteklenmesi her iki devletin de uyguladığı bir politikaydı. Bu dönemlerde doğal olarak ikili ilişkiler kopma noktasına gelmiş ve çatışmalara yol açmıştır. Skaff önceki bölümlerde ikili siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerden bahsettikten sonra, devletlerarası bağların hangi şartlar altında koptuğuna değinerek son başlığını tamamlamıştır.

Genel olarak değerlendirecek olursak, eser Çin'in Sui-Tang Hanedanlıkları ile Türk komşuları arasındaki ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye davet ediyor. Skaff dönemin Çin ve Türk ilişkilerine son derece özgün bir şekilde yaklaşmıştır. Siyasi ilişkilerin yanında kültürel yaklaşımlara da yer vererek okurlara farklı bir bakış açısı sağlamıştır. Alışlagelmiş batılı tarihçilerin aksine, sadece iki toplum arasındaki çekişmelere değil, onların benzerliklerine de vurgu yapmıştır. Her ne kadar farklı hayat yaşam biçimleri olsa da iki toplumun siyasi alışkanlıklarının, uyguladıkları politikaların birbirlerine şaşırtıcı benzerlikleri, her iki tarafın penceresinden bakılarak ve tarihi doneler aracılığıyla örneklendirilerek sunulmuştur. Eser sadece yazılı metni ile değil, zengin tabloları ve haritaları ile de dönemin tarihini somut bir şekilde anlamamıza yardımcı oluyor. Bu eserin, dönemin uzmanı tarihçilerimize ve ilgili tarih okuyucularına 580-800 yılları arasındaki Türk-Çin ilişkilerine farklı bir açıdan bakmalarını sağlayacak başarılı bir eser olduğu kanaatindeyim.